

BOLA PSIXIKASINI O'RGANISH TAMOYILLARI

Xolboyeva Gulnora Ulashovna

Ilmiy rahbar; TerDPI katta o'qituvchisi, PhD

Ahmedova Mubina Umidjon qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalar psixikasini o'rganishning asosiy tamoyillari ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan. Unda bolalar psixik rivojlanishining yosh xususiyatlariga mosligi, tizimlilik va izchillik, individual yondashuv, faoliyat orqali o'rganish, shuningdek, ijtimoiy muhitning ta'sirini hisobga olish kabi muhim tamoyillar tahlil qilingan. Maqolada bolalar psixikasini o'rganishda pedagogik va psixologik metodlarning o'zaro uyg'unligi, kuzatish va tajriba usullarining ahamiyati ham asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari bolalar psixik rivojlanishini chuqur anglash, ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish hamda amaliyotda ilmiy asoslangan yondashuvlarni qo'llashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: bolalar psixikasi, psixik rivojlanish, yosh xususiyatlari, psixologik tamoyillar, individual yondashuv, faoliyat, ijtimoiy muhit, pedagogik-psixologik metodlar.

KIRISH

Bugungi kunda bolalar psixikasini chuqur va har tomonlama o'rganish ta'lim-tarbiya tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning aqliy, hissiy-irodaviy hamda ijtimoiy rivojlanishi bevosita psixik jarayonlarning rivoj darajasiga bog'liqdir. Har bir bola o'ziga xos individual xususiyatlarga ega bo'lib, ushbu xususiyatlarni e'tiborga olmasdan tashkil etilgan ta'lim va tarbiya jarayoni kutilgan samarani bermaydi.

Bolalar psixikasini o'rganish nafaqat psixologiya fanining, balki pedagogika, defektologiya va ijtimoiy fanlarning ham dolzarb masalalaridan biridir. Ayniqsa, bolalik davrida psixik rivojlanish tez va uzluksiz kechishi sababli, uni ilmiy asoslangan tamoyillar asosida tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tamoyillar bolalarning yosh va individual xususiyatlarini to'g'ri aniqlash, ularning ehtiyoj va qobiliyatlarini ochib berish imkonini yaratadi.

Asosiy qism

Bolalar psixikasini o'rganish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u aniq ilmiy tamoyillarga tayanishni talab etadi. Ushbu tamoyillar bolalarning psixik rivojlanishini to'g'ri anglash, ularning ichki dunyosini chuqur tahlil qilish hamda ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchi navbatda, yosh xususiyatlarini hisobga olish tamoyili alohida ahamiyatga ega. Har bir yosh davri o'ziga xos psixik rivojlanish bosqichlari, ehtiyojlari va imkoniyatlari bilan tavsiflanadi. Masalan, maktabgacha yoshdagi bolalarda idrok va xotira ko'proq obrazli xarakterga ega bo'lsa, maktab yoshiga kelib mantiqiy tafakkur, ixtiyoriy diqqat va nutq faoliyati jadal rivojlana boshlaydi. Shu sababli bolalar psixikasini o'rganishda ularning yosh davriga mos metod va vositalardan foydalanish zarur.

Ikkinchi muhim tamoyil — individual yondashuv tamoyilidir. Har bir bola o'zining temperament turi, qobiliyati, qiziqishi va emotsional holati bilan boshqalardan farq qiladi. Psixik jarayonlarning rivojlanish sur'ati ham bolalarda turlicha kechadi. Shu bois, bolalar psixikasini o'rganishda ularni umumiy mezonlar asosida emas, balki individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tahlil qilish muhimdir. Bu tamoyil ta'lim jarayonida har bir bolaning imkoniyatlarini to'liq namoyon etishga yordam beradi.

Tizimlilik va izchillik tamoyili bolalar psixikasini o'rganishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Psixik jarayonlar — idrok, xotira, tafakkur, diqqat va emotsiyalar o'zaro uzviy bog'liq holda rivojlanadi. Shuning uchun ularni alohida-alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida o'rganish zarur.

Izchil kuzatish va tahlil qilish orqali bolaning psixik rivojlanishidagi o'zgarishlar va taraqqiyot dinamikasini aniqlash mumkin bo'ladi. Keyingi tamoyil — faoliyat orqali o'rganish tamoyilidir. Bola psixikasi asosan faoliyat jarayonida namoyon bo'ladi va rivojlanadi.

O'yin, o'qish, mehnat va muloqot jarayonlarida bolaning bilish jarayonlari, irodaviy sifatlari hamda shaxsiy xususiyatlari yaqqol ko'zga tashlanadi. Ayniqsa, o'yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar psixikasini o'rganishda asosiy vosita hisoblanadi. Faoliyatni kuzatish orqali bolaning qiziqishlari, hissiy holati va ijtimoiy munosabatlari aniqlanadi.

Ijtimoiy muhitning ta'sirini hisobga olish tamoyili ham bolalar psixikasini o'rganishda muhim o'rin tutadi. Bola psixik rivojlanishiga oila, ta'lim muassasasi, tengdoshlar hamda keng ijtimoiy muhit kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalarning munosabati, tarbiya uslubi, pedagoglarning yondashuvi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Shu sababli psixik tadqiqotlarda bolaning yashash va tarbiya sharoitlarini chuqur tahlil qilish talab etiladi. Shuningdek, obyektivlik va ishonchlilik tamoyili ham alohida e'tiborga loyiqdir. Bolalar psixikasini o'rganishda subyektiv fikrlar va shaxsiy munosabatlardan holi bo'lish, ilmiy asoslangan metodlardan foydalanish zarur. Kuzatish, suhbat, test va eksperiment kabi metodlarning to'g'ri tanlanishi va uyg'un qo'llanilishi olingan natijalarning ishonchlilikini ta'minlaydi.

Umuman olganda, bolalar psixikasini o'rganish tamoyillariga amal qilish nafaqat ilmiy tadqiqotlar sifatini oshiradi, balki ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishga, bolalarning psixik rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga va ularning shaxs sifatida barkamol kamol topishiga xizmat qiladi.

Bola psixikasi bir zumda emas, balki muayyan bosqichlar orqali, asta-sekin rivojlanadi. Har bir bosqich oldingi rivojlanish natijasiga tayangan holda shakllanadi. Agar ma'lum bir bosqichda bolaning ehtiyojlari va psixik imkoniyatlari yetarlicha qo'llab-quvvatlanmasa, keyingi bosqichlarda muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli psixik rivojlanishni uzluksiz jarayon sifatida kuzatish va baholash muhim hisoblanadi.

Shuningdek, ta'lim va tarbiyaning yetakchi roli tamoyili ham bolalar psixikasini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, to'g'ri tashkil etilgan ta'lim va tarbiya bolaning psixik rivojlanishini jadallashtiradi. Vygotskiy ta'kidlaganidek, ta'lim rivojlanishdan oldinda borishi kerak.

Bu tamoyil bolalarning yaqin rivojlanish zonasi imkoniyatlarini aniqlash va ularni amaliyotda qo'llash zarurligini ko'rsatadi.

Nutq va muloqotning ahamiyatini hisobga olish tamoyili ham bolalar psixikasini o'rganishda alohida o'rin tutadi. Nutq orqali bola atrof-muhitni anglaydi, fikrini ifodalaydi va ijtimoiy munosabatlarga kirishadi. Nutqning rivojlanishi tafakkur, xotira va diqqat jarayonlari bilan chambarchas bog'liq. Shu bois psixologik tadqiqotlarda bolaning nutq faoliyatini tahlil qilish uning umumiy psixik rivojlanishini aniqlashda muhim ko'rsatkich bo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, emosional holatlarni inobatga olish tamoyili ham muhim sanaladi. Bola psixikasida hissiy kechinmalar yetakchi o'rin egallaydi. Quvonch, qo'rquv, hayajon, xavotir kabi holatlar bolaning xulq-atvori va faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Psixik tadqiqotlar jarayonida bolaning emosional barqarorligi, o'zini tutishi va stressga munosabati alohida e'tibor bilan o'rganilishi lozim.

Yana bir muhim jihat — diagnostika va korreksiyaning uzviyligi tamoyilidir. Bolalar psixikasini o'rganish faqat tashxis qo'yish bilan cheklanib qolmasligi kerak. Aniqlangan muammolar asosida psixologik-pedagogik korreksion ishlarni rejalashtirish va amalga oshirish muhimdir. Bu esa bolalarning psixik rivojlanishidagi kamchiliklarni o'z vaqtida bartaraf etishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bolalar psixikasini o'rganish tamoyillari psixologik va pedagogik faoliyatning ilmiy asosini tashkil etadi. Ushbu tamoyillar bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, psixik jarayonlarni tizimli va izchil tahlil qilish, faoliyat hamda ijtimoiy muhit ta'sirini chuqur o'rganish imkonini beradi. Aynan shu yondashuvlar orqali bolalarning psixik rivojlanish darajasi, qobiliyatlari va ehtiyojlarini to'g'ri aniqlash mumkin bo'ladi.

Bolalar psixikasini o'rganishda ilmiy asoslangan tamoyillarga amal qilish ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi, pedagog va psixologlarning amaliy faoliyatini yanada takomillashtiradi. Natijada bolalarning aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi hamda ularning shaxs sifatida barkamol kamol topishiga zamin hozirlanadi. Psixik jarayonlarni tizimli, izchil va faoliyat asosida o'rganish bolani yaxlit shaxs sifatida anglashga yordam beradi.

Shuningdek, ta'lim va tarbiyaning yetakchi roli, nutq va muloqotning rivojlanishi, emosional holatlarning hisobga olinishi hamda diagnostika va korreksiyaning uzviyligi bolalar psixikasini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tamoyillar asosida olib borilgan psixologik-pedagogik faoliyat bolalarning aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi, ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, bolalar psixikasini o'rganishda ilmiy asoslangan tamoyillarga tayanish pedagog va psixologlarga har bir bolaning imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish, ularning shaxs sifatida barkamol kamol topishini ta'minlash uchun mustahkam zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vigotskiy L.S. Psixik rivojlanish nazariyasi. — Moskva: Pedagogika, 1984.

2. Leontev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. — Moskva: Politizdat, 1975.
3. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. — Moskva: Pedagogika, 1989.
4. G'oziyev E.F. Yosh va pedagogik psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2010.
5. Davletshin M.G. Psixologiya. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
6. Холбоева Г. У. Физическое воспитание детей дошкольного возраста //Евразийский научный журнал. – 2016. – №. 6. – С. 462-464.
7. Kholboyeva G. U. IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL PREPARATION OF FUTURE EDUCATORS FOR THE FORMATION OF ECOLOGICAL LITERACY OF CHILDREN //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 7. – С. 355-359.
8. .Холбоева Г. У. Содержание и методика проведения физкультурных досугов в дошкольных учреждениях //Вестник современной науки. – 2016. – №. 6-2. – С. 131-133.